

24. Памятная книжка Подольской губернии на 1859 год / [Подол. губ. стат. ком.]. – Каменец-Подольск, 1859. – 176 с.
25. Погребняк Г.І. Становлення та розвиток дитячих бібліотек України / Г.І. Погребняк ; Держ. б-ка України для дітей. – К., 2003. – 92 с.
26. Подольский Свято-Троицкий православный календарь (месяцеслов) на 1912 год. – Каменец-Подольск, 1912. – 136 с.
27. Протоколы епархиального съезда депутатов духовенства Подольской епархии 1894 г. // ПЕВ. – 1894. – №28. – С. 551-561.
28. Рогова П.І. Педагогічні бібліотеки України (друга половина XIX – 20-ті роки XX ст.) / П.І. Рогова. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 270 с.
29. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. / С. Русова ; за ред. Є.І. Коваленко. – К. : Либідь, 1997.
30. Сведения о церковноприходской школе с. Голубеча Ольгопольского уезда за все время ее существования (по поводу корреспонденции об этой школе в газете «Неделя») // ПЕВ. – 1895. – № 38. – С. 584-589.
31. Семейный архив Усаченко (Винница). Глуценко И.Е. О Лысянке и ее школе: воспоминания (М., 1971), 12 л.
32. Список книг для библиотек церковноприходских школ // ПЕВ. – 1896. – №32. – С. 612-621.
33. Хавкина Л.Б. Детские библиотеки / Л.Б. Хавкина // Вестн. воспитания. – 1910. – №4. – С. 149-161.
34. Церковно-школьная хроника // ПЕВ. – 1897. – №21. – С. 520-524.
35. Шапошников А.Е. История чтения и читателя в России (IX-XX вв.) : учеб.-справ. пособие / А.Е. Шапошников. – М. : Либерия, 2001. – 80 с.

Kinds of libraries children from humble origins had access to and type of literature (religious or secular) they had the opportunity to get are described and exemplified by Podillia province. It is demonstrated that children formed the major part of active readership of libraries. Opportunities for acculturation of local population by promoting reading amid rising generation that were missed by imperial power are denoted.

Key words: children reading, readership, library, Podillia province.

Отримано: 1.02.2015

УДК 027.64(477.8)(09)

О. С. Плитус,
м. Надвірна

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК ТОВАРИСТВОМ «РІДНА ШКОЛА» В ГАЛИЧИНІ У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.

У статті на основі аналізу архівних джерел та публікацій в періодичних виданнях Галичини 1920-1930-х років висвітлюється діяльність Українського педагогічного товариства «Рідна школа» щодо організації роботи освітянських бібліотек в Галичині першої третини ХХ ст.

Ключові слова: Галичина, «Рідна школа», Українське педагогічне товариство, національне виховання, громадянське виховання, шкільна бібліотека, національна свідомість.

Наслідки багатовікового панування Російської імперії на більшій території українських земель ми, у черговий раз, переживаємо і на початку ХХІ ст. Мимоволі виникає запитання: чому існує така суттєва різниця в національній

свідомості населення Галичини і представників Донеччини чи Луганщини? Адже не секрет, що саме галичани були основною рушійною силою Революції Гідності 2013-2014 рр. і зараз, не шкодуючи свого життя, виборюють незалежність і соборність рідної держави на Сході України. Краще зрозуміти дану ситуацію можна проаналізувавши особливості впливу на формування національної свідомості галицьких українців різноманітних просвітницьких інституцій, що виникали в Галичині наприкінці XIX – у першій третині XX ст., зокрема першою на західноукраїнських землях педагогічного товариства «Рідна школа».

Провідну роль у реалізації завдань Товариства відігравали бібліотеки. Саме вони були основою його просвітницької діяльності. Вислів українського письменника, публіциста, громадського діяча М. Павлика: «Чим в котрім товаристві бібліотека була добріша та багатша, тим саме товариство розвивалося ліпше, громадило більше членів, мало надію довше вдержатись» [1, с.124] – є квінтесенцією поглядів очільників Товариства на призначення бібліотек. Метою даної статті є, зокрема, відображення місця і ролі бібліотек навчальних закладів у сформованій товариством «Рідна школа» бібліотечній мережі. Особливої актуальності дана проблема набирає в сучасних умовах реформування освіти в Україні.

Перші публікації з питань бібліотечного будівництва УПТ з'явились у часопису «Рідна школа» в 1927 р. Вже в його другому числі Лев Ясінчук друкує статтю «Діточі бібліотеки» [2], в якій наголошує, що «...кожний культурний нарід уже давно оцінив як слід значіння книжки не тільки для розвитку людської одинці, але й для розвитку нації й для розвитку культури. У нас, а зокрема в Галичині, ще на жаль дещо не так. У нас книжка все ще в більшій частині тільки привілей деякого інтелігента...» [2, с.9]. Після відновлення у 1932 р. видання часопису «Рідна школа» питання організації роботи дитячих бібліотек неодноразово висвітлювалися в ньому такими діячами передової педагогічної думки в Галичині, як С. Сірополко [3-5], Я. Татомир [6], Тарнович, Л. Ясінчук, П. Сиротюк [7-9], М. Нижанківська [10] та ін.

Проте, незважаючи на досить активне обговорення на сторінках часопису «Рідна школа» питань розвитку бібліотечної справи Товариства, публікації стосувалися лише окремих аспектів роботи бібліотек цієї громадської інституції: проблем комплектування фондів, формування у читачів бережливого ставлення до книги, ролі бібліотек у національно-громадянському вихованні дітей та молоді, вимог до бібліотечних працівників, становлення та розширення бібліотечної мережі Товариства.

Наукові праці, які б давали загальну картину розвитку бібліотек товариства «Рідна школа» у 1881-1939 рр., на даний час відсутні. Серед сучасних досліджень, які є дотичними до поставленої проблеми, можна назвати дисертації П.І. Рогової «Педагогічні бібліотеки України (II пол. XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.)» [11] та І.А. Скоморовської «Педагогічні засади роботи бібліотек з учнівською молоддю в Західній Україні (1919-1939 рр.)» [12]. У 2011 р. вийшла друком монографія Н.Е. Кунанець «Бібліотечна справа на західноукраїнських землях (XIII ст. – 1939 р.): консолідований інформаційний ресурс» [13], в якій окремий розділ присвячений бібліотекам товариства «Рідна школа».

Діяльність УПТ «Рідна школа» з бібліотечного будівництва можна умовно поділити на три етапи:

1-й етап – період усвідомлення діячами Товариства значення бібліотек у формуванні національної свідомості дітей і молоді та перші спроби організації мережі бібліотек РТП (Українським педагогічним товариством). Його хронологічні межі – 1881-1914 рр.;

2-й етап – час післявоєнного відновлення діяльності УПТ «Рідна школа» щодо організації бібліотечного обслуговування, вдосконалення та розширення мережі бібліотек (20-ті рр. – 1931 р.);

3-й етап – охоплює часовий відрізок 1932-1939 рр., коли проводилася найактивніша діяльність передових діячів «Рідної школи» у напрямі розширення бібліотечної мережі, покращення форм та методів обслуговування читачів, кількісних та якісних показників фондів книгозбірень і підготовки кваліфікованих бібліотечних кадрів.

Що стосується першого періоду, то бібліотек навчальних закладів Товариства було дуже мало. Зі звітів кінця XIX – початку XX ст. довідуємось лише про бібліотеку жіночого інституту у Львові (перша згадка про неї є у звіті за 1899 р., в якому повідомляється, що товариства «Просвіта» та НТШ подарували свої видання бібліотеці цього навчального закладу) та бібліотеці бурси у Львові, розміщеної на вул. Вірменський, 2. Проаналізувавши архівні матеріали та звіти РТП за 1881-1914 рр., можна зробити висновок, що останній із згаданих навчальних закладів проводив більш-менш активну роботу щодо заснування та функціонування бібліотеки. Фраза «... щоби питомцям дати нагоду доповнювати шкільне образование вдома, удержував заряд бібліотеку, зложеноу з творів відповідних для молодежи», яка стосується бурси у Львові, повторювалася у кожному звіті за 1902-1908 рр.

Більш конкретне відображення діяльності шкільних бібліотек товариства «Рідна школа» у звітних документах зустрічається вперше у звіті за 1909 р. Так у розділі «Звіт з діяльності Комітету бурси Руського Товариства педагогічного при ул. Вірменській ч.2 до 1/XI, а від 1/XI при ул. Андрея гр. Потоцького ч. 95» вказується, що «... в цілі доповнення шкільного образования дома, удержувала управа бібліотеку, зложеноу з творів, відповідних для молодежи (томів 1200). Закуплено книжок на 110 корон, а крім того збагатили бібліотеку дарами: Вп. Микола Заячківський, інспектор Народної торгівлі, подарував 250 книжок, Вп. Витошинський Ярослав 48 книжок і Вп. Баньківський Спиридїон – 5 річників німецької ілюстрованої часописи...» [14, с.45-46].

У 1910-1913 рр. було також засновано бібліотеки в деяких інших навчальних закладах РТП. Зокрема, це бібліотеки бурс: у м. Коломия (917 томів), населених пунктах Гвіздці (фонд – 100 томів), Жовква, Заліщики (450 томів), двох бурс у Львові (відповідно 965 і 700 томів), Коломій (917 томів) та дівочої семінарії у Коломій з фондом 700 томів.

Особливого значення діячів Товариства надавали розвитку освітянських бібліотек на другому етапі бібліотечного будівництва. З 1923 р. відновлюється щорічне підведення підсумків роботи Товариства за навчальний рік. Щоправда висвітлення діяльності бібліотек за різні роки відбувається фрагментарно і неоднорідно. Так, стосовно шкільних бібліотек (у т. ч. і учительських) у звітних документах за 1923/1924 н.р. подається інформація про їх наявність у 8 народних школах і гімназіях. За нашими підрахунками загальний книжковий фонд цих бібліотек становив 3973 примірники [15, с.9-11]. У наступному, 1924-1925 н.р., особлива увага звертається на погане забезпечення школярів підручниками. Тому необхідно було більш активно організовувати роботу дитячих бібліотек. Наголошувалося, що їх потрібно створювати як при школах, так і при кружках Товариства. Практично, у всіх школах УПТ було створено такі бібліотеки. Фонд найменшої з них становив лише 43 книги, а найбільшої – 649. Загальний фонд усіх шкільних дитячих бібліотек у цьому році налічував 4599 творів [15].

Як зазначалося у звіті, було два основних джерела комплектування шкільних книгозбірень – подаровані УПТ власні видання та література, закуплена упра-

вами шкіл. Певна увага приділялась також якісному складу фонду та раціональному його використанню. «Хоч українська диточа література має вже чимало зовсім придатних творів, однак треба би їх списати і розділити по потребах диточого віку та подбати про виповнення значних ще прогалин. Діточі бібліотеки наших шкіл поділено на поодинокі кляси і поручено господарям кляс, розвивати книжки дітям по їх індивідуальній потребі та й наглядати доцільну лектуру, збуджуючи і підтримуючи у молоді охоту до корисного читання, яке провадило б до жадання знання, цієї сильної підстави самоосвіти й самовиховання» [15, с.6-7].

З кожним роком посилювалась увага Головної управи Товариства до налагодження раціонального функціонування мережі освітянських бібліотек. У 1925/1926 н. р. вперше робиться спроба проаналізувати не тільки кількісний склад бібліотечного фонду, але і те, як він використовується різними категоріями читачів. Цікавим, на нашу думку, є те, що у звіті за названий навчальний рік подається кількість читачів-дітей та кількість прочитаних ними книжок. Шкільними бібліотеками користувалося понад 2000 дітей, які прочитали більше 32000 книг. Таким чином, спостерігалась висока читаність книг – 16 пр. на читача (показник читаності дитячих бібліотек у 2009 р. становив 21 пр. [16]) та обертаність фонду – 5,65 раз (сучасний показник – 1,66 рази [16]). При цьому показник книгозабезпеченості, у порівнянні з сучасним, був досить низьким – всього 2,83 пр. на одного читача (у 2009 р. – 12,5 пр. [16]).

Фонд шкільних бібліотек у порівнянні з попереднім 1924/1925 н.р. зріс на понад 1000 примірників і становив 5663 твори [17, с.25]. Проте такі інтенсивні темпи зростання не були систематичними. Наприклад, якщо у 1929/1930 н.р. загальний фонд бібліотек народних шкіл налічував 7312 творів [18, с.16], то в наступному 1930/1931 н. р. цей показник знизився до 6928 примірників [19, с.17]. Можливо, це було пов'язано із зменшенням кількості народних шкіл із 81 у 1929/1930 н. р. до 78 у 1930/1931 н. р., обумовленим політикою польської влади у галузі шкільництва.

У значно гіршому становищі знаходилися бібліотеки для педагогів, які були тільки в окремих школах. Наприклад, у 1923/1924 н.р. така бібліотека була лише в Рогатинській школі і фонд її становив всього 136 книг [60, с.9]. У наступному 1924/1925 н.р. ситуація дещо покращилась і всі учительські бібліотеки налічували 2244 примірники. У звіті зазначалося, що якісний склад цієї літератури був дуже низьким. Незважаючи на зусилля Товариства якимось чином покращити ситуацію з цим типом бібліотек, їх фонди поповнювались набагато гірше, ніж фонди дитячих бібліотек. Так, у 1925/1926 н. р. кількість книг у бібліотеках для вчителів збільшилась лише на 70 пр. і становила 2314 творів, а за два навчальні роки – 1929/1930 і 1930/1931, згідно зі звітами за цей період, не було придбано жодної нової книги для вчительських бібліотек [18, с.16; 19, с.17].

Тому надзвичайно великі надії покладалися керівництвом Товариства на педагогічну бібліотеку при Головній управі, яка була відкрита 1 січня 1924 р. у Львові. Це була досить велика і добре впорядкована бібліотека, яка налічувала 2350 назв творів загальною кількістю 2650 пр. Цікавим було те, що в бібліотеці було створено 14 «підручних» каталогів [20, с.5], тобто інформація про наявну літературу містилась у чотирнадцяти тематичних рубриках, а саме:

1. Виховні справи (325 томів)
2. Організація шкільництва (166 томів)
3. Філософія (100 томів)
4. Історія педагогіки (49 томів)
5. Дошкільне виховання (50 томів)

6. Часописи	(40 річників)
7. Позашкільне виховання	(259 томів)
8. Різне	(768 томів)
9. Педагогіка	(117 томів)
10. Методика	(123 томи)
11. Дитячі видання	(109 томів)
12. Белетристика	(151 томів)
13. Підручники	(379 томів)
14. Учителство	(14 томів)

Проте досить низькою була кількість читачів і відвідуваність цієї бібліотеки. Нею користувалися у 1923/1924 н. р. лише 36 осіб, а до 1925/1926 н. р. кількість читачів збільшилась лише на 7 осіб і становила 43. Хоча, слід зазначити, що книговидача за ці роки збільшилася відповідно із 190 видань до 370, тобто майже удвічі. Однією з причин такого низького рівня використання цієї бібліотеки була відсутність друкованого каталогу книгозбірні, а також віддаленість провінційних шкіл від Львова, що заважало учителству користуватися нею як слід. Серед негативних чинників відзначалося також і недостатнє фінансування поповнення і оновлення бібліотечних фондів [21, с.5].

У 1925/1926 н. р. окремими складовими бібліотечної мережі вперше виділено бібліотеки середніх навчальних закладів (гімназій та семінарій) і бібліотеки фахових шкіл. Динаміку зміни кількісних показників бібліотечного фонду цих книгозбірень можна простежити у *табл. 1*.

Таблиця 1

Динаміка кількісних показників фонду бібліотек середніх та фахових шкіл УПТ (1925-1931 рр.)

№ з/п	Навчальний рік	Тип бібліотек	Кількість бібліотек	Загальний фонд, пр.	Середній обсяг фонду 1-ї бібліотеки, пр.
1.	1925/1926	Бібліотеки середніх шкіл, у т. ч.:	4	3217	804
		б-ки гімназій	3	2407	802
		б-ки семінарій	1	810	810
		Бібліотеки фахових шкіл	1	719	719
2.	1929/1930	Бібліотеки середніх шкіл, у т. ч.:	14	17347	1239
		б-ки гімназій	10	11817	1181
		б-ки семінарій	4	5530	1382
		Бібліотеки фахових шкіл	6	2365	394
3.	1930/1931	Бібліотеки середніх шкіл, у т. ч.:	12	17993	1499
		б-ки гімназій	8	11269	1408
		б-ки семінарій	4	6524	1631
		Бібліотеки фахових шкіл	6	2578	429

1927 р. УПТ починає видавати часопис «Рідна школа». На сторінках уже перших номерів цього періодичного видання розгорнулася активна пропаганда створення дитячих бібліотек при Кружках «Рідної школи». Міністерство освіти Польщі видало в кінці 1926 р. об'їзник, яким признало лютий місяцем книжки для молоді. Основне завдання цієї акції було наповнити шкільні бібліотеки польською книжкою. Реакцією на таку подію стала стаття активного члена товариства Лева Ясінчука «Діточі бібліотеки», опублікована в другому номері часопису за 1927 р., в якій він наголошує, що одним із основних завдань кружків «Рідної

школи» є «... створити діточу бібліотеку і дбати, щоби вона своїм складом, добром і діяльністю стала для дітей тим принадним осередком, від якого буде прояснюватися і формуватися діточа думка» [2, с.9]. Автор підкреслює, що «кожний культурний нарід уже давно оцінив як слід значіння книжки не тільки для розвитку людської одиниці, але й для розвитку нації й для розвитку культури. У нас, а зокрема в Галичині, ще на жаль дещо не так. У нас книжка все ще в більшій часті тільки привілей деякого інтелігента...» [2, с.9]. Л. Ясінчук наголошує, що становище української мови і української книжки в австрійській Галичині є надзвичайно важким. І основною причиною цього є те, що в школах, в яких хоч і ведеться викладання рідною мовою, проте не робиться нічого, щоб зацікавити галицьких дітей саме українською книжкою. В шкільних підручниках йдеться тільки про Австрію і переповідається українською мовою про польських королів. «А замилювання й любов до книжки треба виробляти в людині вже змалку, від самих основ, від народньої школи; вже в молоді треба виробити пошану до доброї книжки», – вважав Л. Ясінчук [2, с.10]. І саме з цією метою Головна управа товариства «Рідна школа» прийняла рішення звернутися до своїх кружків та інших культурно-освітніх українських установ із закликом створювати по всій території Галичини дитячі бібліотеки, «щоб українській дитині дати добру українську книжку... Тільки, щоби діточа бібліотека не була замкненою на чотири спусти шафою з байочками по українськи писаними, але живою інституцією відновлюваною щораз свіжими відповідними творами для українських дітей. Ця бібліотека мусить бути зарядом тих українських громадянських чинників, що покликані до ведення виховної справи» [2, с.10].

Значну допомогу в цій справі покликана була надати видана у 1927 р. видавництвом «Світ дитини» книга «Шкільні бібліотеки : нарис їх організації і каталог дитячої літератури» [22]. Це була, по суті, перша серйозна спроба скоординувати роботу всіх прогресивних українських інституцій Галичини з налагодження мережі шкільних бібліотек, щоб спільними зусиллями протистояти політиці ополчення підростаючого покоління. Польські видавництва і книгарні видавали величезну кількість різноманітних каталогів книг для дітей та молоді, брошур, агітаційних листівок та плакатів, добре розуміючи великий вплив друкованого слова на ще не сформовану дитячу свідомість. Нечисленні, порівняно з польськими, українські школи повинні були боротися за кожного молодого українця і дієвим засобом такої боротьби мала стати бібліотека. «Учитель повинен собі усвідомити собі се, що при належнім приміненню сповнять шкільні бібліотеки, скорше чи пізніше, свою велику місію, а саме: виховують молодіж до світлич й добрих горожан держави» [22, с.6].

Праця «Шкільні бібліотеки: нарис їх організації і каталог дитячої літератури» складалася з таких основних розділів:

1. У розділі «Про шкільні бібліотеки» не тільки розкривалась роль і значення бібліотеки у формуванні національної свідомості молоді, але й подавалися чіткі методичні вказівки щодо практичної організації роботи шкільної бібліотеки (ведення документації, порядок обслуговування читачів, проведення інвентаризації, обов'язки бібліотекаря та ін.)
2. «Інструкція про здобування фондів на закладання шкільних бібліотек» була розроблена Освітньою комісією товариства Взаємної помочі українському учительству (ВПУУ). У ній зазначалося, що «кожний учитель й учителька, як українські сини й дочки та працівники на полі позашкільної освіти, повинні закладати бібліотеки для молоді при читальнях «Просвіти», Кружка У.П.Т. та Кооперативах» [22, с.45]. Серед джерел комплектуван-

- ня фондів таких бібліотек були прибутки від продажу шкільного приладдя та книжок, прибутки з діяльності шкільних кооперативів та шкільних «кас ощадності», бюджетні асигнування місцевих органів влади, прибутки від шкільних концертів та вистав, добровільні пожертви батьків та дітей, відсотки від діяльності громадських кооперативів, а також гроші отримані з діяльності самої шкільної бібліотеки [22, с.46].
3. «Дитяча книжка: збірка актуальних рефератів та нарисів з нагоди місяця книжки для молоді», підготовлена Б. Заклинським, народним учителем з м. Ясіня. У цьому розділі містилась низка праць відомого галицького педагога про значення бібліотеки в житті народу, вказівки як правильно читати книжки та ін.
  4. У «Каталозі дитячої літератури» було відображено українську літературу для дітей та молоді різного віку. «Відаючи сей катальог до рук народного учителя маємо повну надію, що українська дитяча книжка піде масово під сільські стріхи, збудить любов до всього, що рідне, стане заборолом супроти денационалізації та буде дороговказом для молодого покоління на шляху до кращого завтра», – зазначало у вступній статті до книги видавництва «Світ молоді» [22, с.4].

Таким чином книга «Шкільні бібліотеки» відіграла важливу роль в організації роботи бібліотек навчальних закладів, зокрема й тих, що організувало УПТ.

Великої уваги питанню створення і роботи українських дитячих бібліотек в Галичині надавала Константина Малицька – народна вчителька в Галичині та на Буковині, почесний член товариств «Просвіта», «Рідна школа» та ін., письменниця, видатна громадська та просвітницька діячка краю кінця XIX – першої половини XX ст. Виступаючи на сторінка часопису «Рідна школа» у 1927 р., вона вносить пропозицію проводити щорічно в жовтні по всіх школах краю свято книжки. Програма цього свята в різних школах може бути різною, але основною ідеєю повинен стати культ книжки. Історія створення книг до виникнення друку, розвиток друкарства і праця перших українських друкарів, роль бібліотек, ідея шанобливого ставлення до книги, екскурсії до друкарень та великих бібліотек, організація книжкових виставок для дітей та молоді – ось далеко не повний перелік заходів і питань, яким необхідно приділити увагу в цей день [23, с.7]. Активну участь у підготовці та проведенні цього свята поряд з вчителями та бібліотекарями мали приймати і діти. Цікавим виховним моментом було те, що К. Малицька закликала дітей зібратися у себе вдома непотрібні їм книжки і відіслати їх тим людям, які знаходяться далеко від рідної землі. «Таким чином, той день, день книжки, стане ураз і великим днем єднання українських синів і доньок почерез далекі простори, а книжка – українська книжка, хоч безкрила, понесе у всі кінці землі наше слово, нашу творчу думку, наше бажання світла, знання і правди» [23, с.7]. Тобто саме книжка мала стати важливим чинником до об'єднання українців у всьому світі.

Одним з основних напрямів бібліотечної роботи було національне виховання. Адже саме лише навчання в школі рідною мовою ще не є запорукою національного виховання. Таке виховання повинно йти і від оточення дитини, від її рідних і близьких, від історії рідного краю, від знання його рослинного й тваринного світу. «В цьому разі національне виховання належить провадити хоч би поза школою при допомозі різних лекцій, курсів, бібліотеки й т.п.» [5, с.9]. З метою реалізації цього завдання необхідно було дуже уважно ставитися до комплектування фондів бібліотек. І тут на допомогу бібліотекарям мали прийти кращі представники галицької інтелігенції, складаючи рекомендаційні списки. Наприклад, С. Сірополко підготував бібліографічний список книг, які «в проведенні національного виховання в школі та поза школою у великій пригоді можуть стати» [5, с.9].

С. Сірополко не тільки друкував численні статті на сторінках часопису «Рідна школа» та інших періодичних видань, але й був автором окремо виданих праць, присвячених організації роботи бібліотек: «Взірцевий каталог шкільної і народної бібліотеки» (1918 р.) [24], «Народні бібліотеки» (1919 р.), «Короткий курс бібліотекознавства» (1924 р.). Видатний педагог і бібліолог висловив свої міркування щодо кількісного і якісного складу шкільної бібліотеки, а також виклав свої вимоги до правильної організації дитячого читання [3, с.52]. Він підкреслював, що на 2-4 учнів мав припадати хоча б один примірник видання. Саме книга повинна стати основним засобом формування національної свідомості дітей і молоді, оскільки вона формує характер людини, розширює її світогляд, кристалізує ідеали. У бібліотеці рекомендувалося мати літературу різноманітну за змістом і за кількістю примірників, розраховану на дітей, молодь та дорослих. Це дало б можливість забезпечити систематичний вибір книг. Добір літератури та її поширення вважалися одним з найпочесніших та найблагородніших обов'язків. Публікувалися і матеріали обговорення питань якості навчальної та дитячої літератури і можливості покращити складне становище української книги в Галичині шляхом видання товариством власної друкованої продукції та реалізації її через книгарню «Рідної школи».

Початком третього етапу бібліотечної діяльності УПТ «Рідна школа» можна вважати шкільну реформу, проведену польським урядом у 1932 р. Вона стосувалася всієї системи освіти і значним чином негативно впливала на становлення української школи. По всій території Галичини закривалася велика кількість українських шкіл і, всупереч всім зусиллям товариства «Рідна школа» в організації позашкільної та дошкільної освіти, велика частина дітей і молоді залишалася поза впливами національної освіти. Проте, не зважаючи на посилення тиску на національну освіту, шкільні бібліотеки продовжують у цей період свою діяльність.

Динаміка розвитку бібліотек навчальних закладів відображена в *таблиці 2*:

Таблиця 2

Динаміка кількісних показників фонду бібліотек навчальних закладів УПТ (1932-1938 рр.)

№ з/п	Навч. рік	Бібліотеки народних шкіл				Бібліотеки середніх шкіл			
		фонд, пр.		к-ть читачів	прочитано книг	фонд, пр.		к-ть читачів	прочитано книг
		дитяч.	для вчит.			дитяч.	для вчит.		
1.	1932/1933	8986	5216	3082	34852	-	-	-	-
2.	1933/1934	9741	-	3924	40072	28647	-	1526	32745
3.	1935/1936	10543	6234	4724	-	32970	9360	-	-
4.	1936/1937	11019	6632	5583	66996	24720	10014	-	55713
5.	1937/1938	13614	6121	5199	62388	-	-	-	-

Наведені в *таблиці 2* дані свідчать про щорічну позитивну динаміку фондів та читачів бібліотек народних і середніх шкіл. Ці дані також дають можливість підрахувати середню читаність, яка в бібліотеках народних шкіл становила 12 книг. Як бачимо, порівняно з 1925/26 н. р. цей показник дещо знизився (у той час було 16 книг). Середня книгозабезпеченість у 1935-1938 рр. становила 3,5 книги на читача.

Що стосується середніх шкіл (гімназій), то ці дані дуже фрагментарні і не дають змоги побачити основні тенденції розвитку цього напрямку діяльності навчальних закладів. Ще однією складовою мережі шкільних бібліотек були фахові школи, але достовірні дані щодо їх становища в цей період відсутні.

Таким чином, значення освітянських бібліотек у діяльності товариства «Рідна школа» в Галичині досліджуваного періоду важко переоцінити. Як не-

одноразово зазначалось в тогочасній педагогічній пресі, завдання учителів полягало в тому, щоб надати пораду українській громаді в питаннях: як придбати книжку, як її правильно читати, як здобути знання шляхом самоосвіти. А тому саме читальня, бібліотека, рідна українська хата «мусить стати українською твердиною, з якої мають виходити свідомі й ідейні громадяни» [25, с.25-26].

Список використаних джерел:

1. Павлик М. Ученицька бібліотека в Дрогобичі / М. Павлик // Молот : Галицько-українська збірка. – Львів, 1878. – С. 124-130.
2. Ясінчук Л. Діточі бібліотеки / Л. Ясінчук // Рідна школа. – 1927. – Ч. 2. – С. 9-10.
3. Сірополко С. Доповняюча лектура у всел. школах Р.Ш. / С. Сірополко // Рідна школа. – 1936. – Ч. 4. – С. 52.
4. Його. Засоби наочності педагогічної вистави / С. Сірополко // Рідна школа. – 1936. – Ч. 15/16. – С. 231-232.
5. Його. Національне виховання / Степан Сірополко // Рідна школа. – 1927. – Ч. 5/6. – С. 9.
6. Татомир Я. Діточа бібліотека на селі як форма нац.-громадянського виховання дітвори / Я. Татомир // Рідна школа. – 1934. – Ч. 1. – С. 19-20.
7. Сиротюк П. Добрі бібліотекарі в наших бібліотеках / Павло Сиротюк // Рідна школа. – 1938. – Ч. 17. – С. 262.
8. Його. Жовтень – місяць української книжки / Павло Сиротюк // Рідна школа. – 1938. – Ч. 19. – С. 285.
9. Його. Що читати? / Павло Сиротюк // Рідна школа. – 1935. – Ч. 4. – С. 56.
10. Нижанківська М. Дитячі бібліотеки / М. Нижанківська // Рідна школа. – 1935. – Ч. 12. – С. 192.
11. Рогова П.І. Педагогічні бібліотеки України (II пол. XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / П.І. Рогова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2004. – 266 с.
12. Скоморовська І.А. Педагогічні засади роботи бібліотек з учнівською молоддю в Західній Україні (1919-1939 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / І.А. Скоморовська ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2009. – 280 с.
13. Кунанець Н.Е. Бібліотечна справа на західноукраїнських землях (XIII ст. – 1939 р.) : консолідований інформаційний ресурс : монографія / Н.Е. Кунанець. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 448 с.
14. Звіт з діяльності Руского Товариства Педагогічного за рік 1909. – Львів : Накладом Тов-а, 1910. – 85 с.
15. Звідомлення Головної Управи Українського Педагогічного Товариства за час від 1 вересня 1924 до 31 серпня 1925. – Львів, 1926. – 50 с.
16. Основні показники роботи бібліотек України для дітей за 2009 р. / Нац. б-ка України для дітей. – К., 2010. – 67 с.
17. Центральний державний історичний архів у м. Львові, ф.206. Українське педагогічне товариство «Рідна школа», оп.1, спр.129. Інструкція з питань діяльності гуртків товариства. 1925 р., 14 арк.
18. Звіт з діяльності товариства «Рідна Школа» за час від 21 травня 1929 до 31 серпня 1930. – Львів : Накладом «Рідної Школи», 1931. – 40 с.
19. Звіт з діяльності товариства «Рідна Школа» за час від 1 вересня 1930 до 31 серпня 1931. – Львів : Накладом «Рідної Школи», 1932. – 32 с.
20. Центральний державний історичний архів у м. Львові, ф.206. Українське педагогічне товариство «Рідна школа», оп.1, спр.75. Звіт про діяльність товариства з 1.09.1923 р. по 31.08.1924 р., 13 арк.
21. Звідомлення з діяльності Українського Педагогічного Товариства за час від 1 вересня 1923 до 31 серпня 1924. – Львів, 1923. – 13 с.
22. Шкільні бібліотеки : нарис їх організації і каталог дитячої літератури : видано з нагоди «Місяця книжки для молоді». – Львів : Світ дитини, 1927. – 96 с.
23. Малицька К. Свято книжки / Константина Малицька // Рідна школа. – 1927. – Ч. 3. – С. 7.

24. Сірополко С. Взірцевий каталог шкільної та народної бібліотеки / С. Сірополко. – К., 1918. – 31 с.
25. На часі // Учитель. – 1934. – Ч. 2. – С. 25-26.

The activity of the Ukrainian pedagogical society "Ridna Shkola" regarding the organization of educational libraries in Galicia in the first third of the twentieth century is described in the article on the basis of the analysis of archive sources and publications in periodicals of Galicia of the 1920s-1930s.

Keywords: *Galychyna, «Ridna Shkola», Ukrainian pedagogical society, national education, public education, libraries of national and secondary schools, national consciousness.*

Отримано: 21.01.2015

УДК 316.343.652:[655.43:82(477)«1917/1921»(09)](045)

Ю. В. Телячий,
м. Хмельницький

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ГАЛУЗІ ВИДАВНИЦТВА ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ (1917-1921 рр.): ДО ІСТОРИОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ

У статті охарактеризований стан вивчення діяльності української інтелігенції в галузі видавництва художньої літератури в період національно-культурного відродження (1917-1921 рр.) в українській історіографії 1920-2014 рр. Визначена актуальність дослідження проблеми на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки. Вказані основні наукові праці (монографії, брошури, статті), в яких простежується видавнича діяльність української інтелігенції в 1917-1921 рр., створені в Україні та за її межами. Обґрунтована необхідність створення бібліографічного покажчика «Українська художня книга (1917-1921 рр.)».

Ключові слова: *інтелігенція, українська художня книга, видавничий рух, національно-культурне відродження, 1917-1921 рр.*

Книговидавнича діяльність – разом із іншими важливими формами організації та демонстрації культуротворчої роботи української інтелігенції в 1917-1921 рр. – невід’ємна складова національно-культурного відродження періоду Української революції. Головним джерелом ознайомлення різних категорій українського народу – селян, робітників, інтелігенції – з творами вітчизняних літераторів, досягненнями світової класики впродовж 1917-1921 рр. разом із періодичною пресою була україномовна художня книга. З початком революційних подій 1917 р. українська інтелігенція всебічно сприяла налагодженню вітчизняного книжкового видавництва в усіх регіонах. Усвідомлюючи важливість виховного, патріотичного, просвітницького потенціалу поезії, прози, драматургії, з 1917 р. українське книговидавництво, відчувши демократичні переміни, звільнившись від тривалої жорсткої цензури царизму, розпочало масовий друк не лише суспільно-політичної, науково-популярної, а й художньої літератури. Провідна роль у цьому належала «Просвітам», іншим культурно-освітнім організаціям, товариствам на чолі з представниками патріотично налаштованої творчої української інтелігенції. Завдяки організації роботи видавництва по всій Україні, особливо у великих містах, у 1917-1921 рр. побачили друк твори не лише знаних українських літераторів, а й нової генерації поетів, прозаїків, дра-